

УВОД

След дълги години на бездействие България най-сетне предприе решителни стъпки за ограничаване на оръжейния износ към рискови региони и страни. Тя въведе подобрения в процедурата за получаване на лицензи, в нормативната база и нейното прилагане. Разбира се, трябва да се полагат допълнителни усилия за усъвършенстване на системата за държавен контрол над износа, работата на контролните органи и административния и финансовия ресурс на държавните агенции за правилно прилагане на новите контролна политика и законодателство. Тези усилия са особено необходими във връзка с продължаващата икономическа криза и огромните оръжейни излишъци – предимно от малки оръжия и леко въоръжение (МОЛВ)².

Износът на оръжие, особено на МОЛВ, винаги е бил щекотлив въпрос. Често държавата под въздействието на различни вътрешни фактори е изнасяла оръжие за воюващи държави или за страни, в които системно се нарушават човешките права. Вътрешните пречки за изграждането на здрава и функционална система за експортен контрол са няколко: свръхкапацитет за производство на МОЛВ на отбранителните предприятия, лошо финансово състояние на много от отбранителните фирми, социална и икономическа зависимост на редица региони точно от отбранителното производство. Съществуват и някои допълнителни фактори, поради които настоящата система за експортен контрол все още не функционира ефективно и не се развива: силна организирана престъпност, слаба съдебна система, голям брой на законно притежаваното оръжие, корупция в митниците и сред граничните контролни органи, както и интерес на някои институции от слаба система за експортен контрол.

Най-добри перспективи би имала национална програма, която да съчетава строгото спазване на съществуващите контролни мерки със стратегия за намаляване на зависимостта от оръжейно производство и ефективна международна подкрепа в тази област. Ефективният експортен контрол би могъл да донесе на България необходимата ѝ в процеса на присъединяване към Европейския съюз репутация на надежден производител и износител на оръжие. Страната би могла да поеме също и водещата роля в Пакта за стабилност по отношение на контрола над МОЛВ.

Този доклад е начална стъпка по пътя към тази цел. През периода януари–май 2003 г. екип от български правителствени и неправителствени експерти направи оценка на състоянието на експортния контрол в страната. За написването на този аналитичен доклад са използвани предишни изследвания на *Сейфъръърлд* и в резултат е извършена по-задълбочена оценка на основните проблеми на контрола над износа на оръжие в България, като са предложени и насоки за преодоляването им. Анализът обхваща широк кръг въпроси: прилагането на

---

² Дефиниция за МОЛВ е предложена на страница 7.

законовата и политическата рамка на експортния контрол, механизмите, пътищата и условията за разпространение, трафик и транспортиране на МОЛВ, както и икономическите последици от по-стриктен експортен контрол в районите, където производството на МОЛВ е основен източник на препитание.

Докладът е резултат от продължително сътрудничество между правителствения и неправителствения сектор. *Центърът за изследване на демокрацията* събра работна група от представители на Министерството на отбраната, Министерството на външните работи, Министерството на икономиката, Министерството на вътрешните работи и Университета за национално и световно стопанство. През май 2003 г. *Сейфруърлд*, Великобритания, *Центърът за изследване на демокрацията* и *Атлантическият клуб в България* организираха съвместен семинар, на който бе обсъдено приемането на национална Програма за действие. Заключениеята от този семинар са включени в настоящия доклад.

Участието на граждански организации в контрола над износа на оръжие е необходимо условие за добра отчетност по въпросите на експортния контрол. То би спомогнало за обективна, необременена от политически, институционални или икономически интереси оценка на тази традиционно обвита в секретност област на държавното управление. Досега гражданското общество в България, с изключение на хуманитарни организации като Червения кръст, не се е ангажирало в достатъчна степен с тези проблеми. Единствените две организации, инициирали дискусии по темата, са *Атлантическият клуб* и *Центърът за изследване на демокрацията*. Този доклад е първият по рода си анализ на въпросите на контрола над износа на оръжие в България.

Изследователската работа при написването на доклада показва, че намирането на достоверна информация в тази област е затруднено. Липсват систематични официални данни за търговските сделки с оръжие – освен в изолирани случаи, когато фирмата износител сама обявява сключването на нова сделка. Поради това информацията е взета от публикации в средствата за масово осведомяване, които не са непременно възможно най-достоверни. Интервюираните държавни служители, особено от средното управленско равнище, нямаха ясна представа кое представлява класифицирана информация и затова се въздържаха от подробно осветляване на дейността си. В много случаи именно повисокопоставените служители, упълномощени да преценяват степента на секретност, разкриваха повече информация. Някои от интервюираните бивши държавни служители също се бояха да споделят данни или факти, въпреки че те вече бяха станали известни от средствата за масово осведомяване.